

He Muka

HE PITOPITO KÖRERO NĀ TE TAURA WHIRA I TE REO MĀORI

Putanga 5(2)

Ngahuru 1992

ISSN 0114-6017

POROPOROAKI KI TE AMOKAPUA

Whakatetonga ko Pukeahu
Whakateraki ko Tararua
Whakateuru ko Ahu-mai-rangi
Whakateura ko Pukeatua

Nei rā ngā tūtei karapoti i Te Whanga-nui-a-Tara i noho ai koe, e te Amokapua, i a koe i te ihu o te waka o Te Taura Whiri i te Reo Māori.

Kāti, kua huri te ihu o tōu ake waka ki Waitemata i runga anō i te āki a rūrūtaka, a wheori.

Nā tēnei ka tika kia puta he kupu whakanui, he kupu whakamānawa i a koe, ka noho nei i tā tūroro noho, mō ngā mahi i oti i a koe i a koe i noho ai hei rangatira mō te Taura Whiri i te Reo Māori.

Noho mai rā, e Koro, i roto i ngā mihi me ngā inoi kia piki tonu te ora ki a koe i ngā wā katoa.

TE REO O MAUI (LEO PASIFIKA)

I tērā tau i whakarauikatia e te Taura Whiri ngā whenua o te Moana-nui-a-Kiwa ki te whakawhitiwhiti whakaaro mō ngā take e pā ana ki ō rātou ake reo. Nā tēnei hui "Leo Pasifika" i whakatūria ai tētahi punareo rorohiko mō ngā reo o te Moana-nui-a-Kiwa kia whāngaia atu e tēnā iwi, e tēnā iwi, āna ake kupu tāuhu hou hei papakupu mā te katoa. I tua atu i ngā kupu hou, i whakatauria me whakawhitiwhiti ngā pukapuka hou, ngā mātauranga whakaako me ngā mātauranga whānui e ora ai ngā reo katoa o Te Moana-nui-a-Kiwa.

I taua hui anō hoki i puta te tono kia tū te hui o muri mai ki Papeete, Tahiti, i raro i te maru o te "Academie Tahitienne". Ka tū tēnei hui tuarua ā te 4 ki te 7 o ngā rā o Haratua, 1992. Ka tae-ā-tinana atu te Taura Whiri i te Reo Māori ki te tautoko nā te mea nōna anō te whakaaro kia tū ēnei tū hui. Hei reira ka wānangatia anō ngā ara katoa e taea ai ēnei reo te whakapūioio, kia ora tonu ai.

TE PŪRONGO-Ā-TAU A TE TAURA WHIRI

Nō te 24 o ngā rā o Poutū-te-rangi i whakatatoria ai te pūrongo-ā-tau a te Taura Whiri i te Reo Māori ki mua i te aroaro o te Whare Pāremata. E pā ana tēnei pūrongo-ā-tau ki te tau pūtea i mutu i te 30 o ngā rā o Pipiri, 1991. Nā runga i tā te Taura Whiri i whakatau ai, kua tuhia tēnei pūrongo ki ngā reo e rua, arā ki te reo o Tauīwi me te reo Māori hoki.

Kei ngā wharehoko pukapuka a GP te pūrongo nei e takoto ana hei hoko mai mā ngā tāngata e hiahia ana ki te pānui i ngā kōrero mō ngā uaratanga, ngā whāinga me ngā tutukitanga a te Taura Whiri.

TE KURA REO KI KĀWHIA

Mai i te 22 ki te 25 o ngā rā o Kohi-tātea i tū ai te kura reo tuatahi a te Taura Whiri mō tēnei tau. I neke atu i te kotahi rau, whā tekau ngā tāngata i tae atu. Ka tino mīharo te Taura Whiri ki tēnei āhuatanga.

Otirā, nā te takaroa o te nuinga ki te rēhita mai, kāore i mōhiotia ka pērā rawa te tokomaha ka tae atu. (Whitu tekau noa iho ngā tāngata i rēhita i mua i te hui.) Nā runga i te pōhēhē kotahi rau nei pea ngā tāngata ka tae atu, 120 noa iho ngā pukapuka i mahia mā ngā tāngata kua rēhita me ngā kaiwhakaako. I te wā e hiahia tonu ana ētahi tāngata ki te rēhita, kua pau kē ngā pukapuka kua whakaritea mō te hui.

Ko te tūmanako o te Taura Whiri mō ngā hui pēnei o muri atu, kia whakamōhio katoa mai ngā tāngata e hiahia ana ki te haere. Mā tēnei e māmā ake ai ngā āhuatanga katoa e pā ana ki te whakahaere i ēnei momo hui.

NGĀ TOHU REO A TE TAURA WHIRI I TE REO MĀORI

I tēnei tau e rua ngā whakamātautau a te Taura Whiri. E rua anō hoki ngā tohu hei whāinga mā te hunga e tono ana.

1) Tohu Kaiwhakamāori: Koia nei te tohu kua roa e whakawhiwhia ana e te Taura Whiri. Mā te whakamātautau kaiwhakamāori e kitea ai tō te tangata matatau ki ngā reo e *rua*, arā, ki te reo Māori me te reo Pākehā. I tēnei tau ka tū te whakamātautau mō te Tohu Kaiwhakamāori ā te 10 o ngā rā o Whiringa-ā-nuku. Ā tōna wā pānuitia ai ngā wāhi e tū ai ēnei whakamātautau, arā, ko ngā wāhi nō reira mai te nuinga o ngā kaitono.

2) Tohu Whakatairanga: E pā ana tēnei tohu ki te matatau o te tangata *ki te reo Māori anake me ōna āhuatanga katoa*, kua ki te reo Pākehā. He rerekē te āhua o tēnei whakamātautau, arā, he whakamātautau-ā-**taumahi**. E whitu ngā taumahi kua whakaritea, arā kotahi mō ia marama atu i Poutū-te-rangi ki te marama o Mahuru. Mā te oti rawa o ngā taumahi katoa ka āhei te kaitono kia whakamātautauria ia ā te marama o Whiringa-ā-

nuku. Ka whakamātautauria te kaitono i runga anō i ngā kaupapa i āta whiriwhirihia, i ata kōrerotia e ia i roto i ngā taumahi.

He wāhanga kōrero anō hoki ō ēnei whakamātautau, ā ka whakahaeretia ēnei ki ngā hui e rua kua whakaritea mō ēnei Tohu. Kua tukuna atu ngā kōrero mō ēnei hui ki ngā kaitono mō ēnei tohu e rua e whakarārangi ake nei.

NGĀ KOMITI MĀNGAI TARI KĀWANATANGA

Nō nā tata nei i whakatūria ai ngā Komiti Māngai Tari Kāwanatanga e rua. Ko te tuatahi i whakatūria hei whakahiato kaupapa taikaha e pā ana ki te reo Māori i roto i ngā whakahaere whakaakoranga. Ko Timoti Kāretū rāua ko Kāterina Mataira o te Taura Whiri ētahi o ngā māngai o tēnei Komiti, ā, i tua atu i a rāua ko ngā māngai o te Tāhuhu o te Mātauranga, te Puni Kōkiri Take Māori me te Kaitohu Ohapūtea.

Ko tā te Komiti tuarua, he whiriwhiri me pēhea e hāngai ai ngā whakaakoranga o te motu ki ngā hiahia me ngā awhero o te iwi Māori. Ko ngā māngai o runga i tēnei Komiti, ko Timoti Kāretu o Te Taura Whiri, me o te Tāhuhu o te Mātauranga, te Puni Kōkiri, te Kōmihana o ngā Tari Kāwanatanga, te Kaitohu Ohapūtea, te Minitatanga mō ngā Wāhine, me te Tari Taiohi.

Tērā pea ka puta mai he kōrero wāwāhi tahā mō te penapena pūtea kia whakatairanga nuitia te reo Māori i roto i ngā kura. Ko te kaupapa e kōkiri nuitia ana e te Taura Whiri, me mātua tautoko-ā-moni ngā kura e whakako ana i ngā marautanga katoa ki te reo Māori, arā ko ngā kura kaupapa Māori.

Ā te wā ka whakamōhio whānuitia mai ngā otinga kua puta mai i ēnei Komiti.

*Ko koe ki tēnā, ko ahau
ki tēnei kiwai o te kete.*

NGĀ KŌRERO A TE ATAARANGI

TE PĀNUI TUATAHI MŌ TĒNEI TAU

Tēnā koutou, koutou kei ngā kāinga huhua o te motu, otirā koutou ko ngā ngākau māhaki o Te Ataarangi e pikau ana i te kaupapa nei ki ngā tōpito o te whenua. Tēnā koutou, tēnā koutou, tēnā koutou katoa. Kua tangihia te hira o te mate, nō reira koutou kua whetūrangitia, haere, haere, haere ki tua o kahurangi.

TE HUI-Ā-TAU 1992

Kei whea a **Matairangi Bay**?" Koinei te pātai nui e rere ana i ngā kāinga maha. Rukea ngā pukapuka mapi. I hē te kōrero i tāngia ki te pānui whakamutunga o tērā tau. Nā te ngenge noa iho o te kaituhi i kapo ai, i hē ai. Ka tū tā tātou hui ki Tāpui Mārae, ki **Matauri Bay**, atu i te 16 ki te 18 o Whiringa-ā-nuku.

Heoi anō koutou o Ngāpuhi-nui-tonu, te whānau urupū ki te whakarite i tā tātou hui-ā-tau, aroha mai ki a mātou o tēnei moka o te whenua, e pōrearea haere nei. Nō mātou te hē, nō mātou te hē.

NZQA

Me tuku hoki he mihi nui ki a NZQA, ki a Trevor Moeke mā, nā rātou a Te Ataarangi i whakamana hei Kura Motuhake. Kei tō tātou tari nei te tohu e iri ana. Ko te tūmanako kua tata tonu te whakamana i ō tātou kura katoa.

KOMITI MATUA

I Mangatū, i tā tātou hui-ā-tau, i karangatia te Komiti Matua kia huri haere i ngā rohe, kia kite-ā-kanohi i te iwi. He kamakama nō Te Waiariki, ka pōwhiritia mātou ko ngā takawaenga-ā-rohe ki Mātaatua Marae i Rotorua ā te 22 o Haratua. Tere tonu te whai mai a Tāmaki-makaurau. Kua tonu rātou kia tae atu mātou ki reira ā te 22 o Whiringa-ā-rangi, engari kāore anō te wāhi hui kia whakaritea. Mō mua tonu o te hui-ā-tau, ā te 23 o Here-turikōkā ka hui anō mātou, engari ki whea, kei a koutou te tikanga. Nō reira e te whānau o Hawaii, karanga mai, karanga mai, karanga mai...

Tērā pea kua rangona e koutou e rua ngā tūranga o te Komiti Matua kāore i pōtingia. Nā runga i tēnei, nā mātou i whakarite kia tū a Rāhera Shortland o Tāmaki-makaurau, me Wai Uatuku o Taranaki, hei whakakī i aua tūranga. Mō te hui-ā-tau ki Matauri Bay ka mātua whakatikangia tēnei, ka pōtingia anō ngā tūranga e rua nei.

KURA POUAKO

Kua whakatūria e Katerina tētahi Kura Pouako ki te Kuratini o Waikato. He kura tawhiti tēnei, arā, ka noho ngā ākonga ki ō rātou kāinga mahi ai, ā, ka riro mā te kaiako e tuku mahi ki a rātou. I tēnei wā kei te whai atu mātou kia whakaaetia e NZQA tō tātou tohu kaiako hei "Tohu Mātauranga o te Motu".

Ko te tūmanako inā oti ngā mahi i roto i tēnei kura ka whakawhiwhia ngā ākonga ki ō rātou tohu mātauranga i te hui-ā-tau a Te Ataarangi.

TE TOHU O TE ATAARANGI

He paku kōrero anō tēnei. Inā pīrangi koutou ki te tā i te tohu o Te Ataarangi ki runga pukapuka, ki runga hāte rānei, ko te tikanga mā te Komiti Matua e mātua whakaae. Ka mahi pēnei kia kore ai te mana o Te Ataarangi e raru.

KUPU MIHI

Ka nui aku mihi ki a koutou, kia manaakitia koutou me ō koutou whānau e te mata ngaro. Tēnā koutou, tēnā koutou, tēnā koutou katoa.

Arohanui

Nā te pīpī nei, nā *Erana*

TE "WHAKAATURANGA REO" KI POIPIRIPI, 1992

Atu i te 4 ki te 7 o ngā rā o Whiringa-ā-rangi 1992, ka tū tētahi "Whakaaturanga Reo" ki Poipiripi, Ahitereiria. Kua tau mai ngā pānui whakamōhio a te Pokapū Reo o te Motu (o Ahitereiria) ki te Taura Whiri, kia riro mā te Taura Whiri e whakarite te taha ki te reo Māori. Ko ā rātou pānui o muri atu ka tukuna mai ki te Taura Whiri i te Reo Māori, ā, ko tō te Taura Whiri whakaaro i tēnei wā me whakapā atu ki ngā whakahaere reo Māori mai kore rātou te hiahia whai wāhi atu. Kia rongo te Taura Whiri i ō ēnei whakaaro ka whirihwhirihia me aha.

Hei taua wiki anō hoki ka whakanuitia te tau kotahi rau, rima tekau mai i te wā i whakapūmautia ai a Poipiripi hei tāone tūturu. Hāunga ēnei, ka tū te tauomaoma hōiho rongonui o tērā takiwā e mōhiotia nei ko te "Kapu o Poipiripi"!

"TE WHĀNAU NIHO"

Anei e whai ake nei tētahi o ngā kōrero o Ngā Whatiwhatinga 1, arā, te pukapuka tamariki hou a te Taura Whiri. Nā Ringiringi Manawaiti o Ngāti Maniapoto tēnei kōrero paki.

Tērā tētehi tama ko Hōri tōna ingoa, me tōna kaha ki te kai rare ia rā, ia rā. I roto i tōna waha te whānau niho e wānanga ana me tō rātou mōhio ka mate rātou, ka pirau hoki, mehemea ka kai rare a Hōri i ngā wā katoa.

"Toru tekau mā rua tātou," te kī a Nihorei.
"Hōhā tātou ki te tamaiti nei. Kāore tātou e whakaae kia makere tētehi o tātou. Engari ko te pātai tino nui, me pēwhea tātou e ora tahi ai, e noho pai ai mō āke tonu atu?"

"Me pēwhea?" te pātai a Pūniho.
"He take nui tēnei!" te hāmama a ngā niho katoa.

I tētehi wā, ka mamae a Pūniho, ka noho āwangawanga te whānau niho. Kāore i roa ka rongo rātou i te whāea o Hōri e kōrero ana.

"Hōri, kei te haere ahau ki te toa ki te hoko miraka. Me haere tāua?"
Ka kī atu a Hōri, me tōna harikoa, "Āe māmā, me haere tāua. Me hoko rare hoki!"

Ka rongo te whānau ka kī, "Auē, auē! Ka kai rare anō tēnei tamaiti!" me tā rātou inoi atu ki a Hōri, "Kaua e kai rare, Hōri, kua tata tētehi o mātou te makere."

I te taenga atu o Hōri rāua ko tōna whāea ki te toa, ka oma a Hōri ki roto ki te tiroiro ki ngā rare katoa i roto i ngā ipu me tōna harikoa.

"Tēnā koe Hōri," te kī mai a te tāpiri.
"He aha tō pīrangi i tēnei rā? He ngaungau, he tiakarete rānei?"

I reira ka kakū ngā niho o Hōri. Ka pātai anō te tāpiri, "He aha tō pīrangi?"
Nā, ka kakū anō ōna niho. Tere tonu te whakautu a Hōri.
"Ka raru ōku niho kia kai rare ahau, ko tērā te wā ka tino raru ōku niho."

Ka uru mai tōna whāea me tana kowhete ki a Hōri. "Kei te aha koe Hōri?"
Tere tonu tana whakautu, "Kei te raru ōku niho."

Ka kī atu tōna whāea, "Kei te mōhio koe he aha ai? Nā tō kaha ki te kai rare. Ētehi wā hoki tino wareware koe ki te taitai i ō niho. Nāianeī, kaua koe e hoko rare, me hoko ko ngā kai papai pērā i ngā kai a kui mā, a koro mā. He huarākau, he huawhenua. Mehemea ka kai rare koe ia rā, ia rā, tērā pea ka heria atu koe ki te tohunga niho. Kei a ia tētehi tūwiri hei keri kōhao ki roto i ō niho."

E noho āwangawanga ana te whānau niho, e tatari ana, he aha rā ngā kai ka tau atu hei ngaungau mā rātou. Kāore i roa ka hāmama te waha o Hōri ka ngau, kātahi ka ngakongako.

"He aha tēnei? Ehara tēnei i te rare," te kī me te harikoa o te whānau niho, "He āporo kē!"

Ka karanga rātou, "Haere mai, uru mai. Tino koa mātou ki te kai i a koe hei whakaora, hei whakakaha i a mātou. Nau mai, haere mai, āporo. Ko koe te tau o tō mātou ate."

NGĀ KUPU TIKANGA PŪTAIAO (TE PAKAPU MĀORI HOU A TE POU TAKI KŌRERO)

Ā te marama e tū mai nei ka whakaputaina tēnei pukapuka e te Pou Taki Kōrero o te Tāhuhu o te Mātauranga. Ko te takoto o ngā kōrero e whai ana i te tauira whakatokoto kōrero i roto i Ngā Tikanga Kupu Pāngarau i puta i tērā tau. Ko tā tēnei pukapuka, he āwhina atu i ngā kaiwhakaako e whakaako nei i ngā tikanga pūtaiao ka riro ko te reo Māori anake hei reo whakaako. Ko ngā kupu kua raua mai e hāngai ana ki ngā wāhanga o ngā kaupeka mātauranga pūtaiao o ngā Tāpou 1-5. E pānuitia ana tēnei pukapuka nā te mea nā te Taura Whiri ngā kōrero o tēnei pukapuka i whakamāori.

Me tuku ngā pātai mō tēnei pukapuka ki: Te Pou Taki Kōrero, Tāhuhu o te Mātauranga, PO Box 1666, TE WHANGA-NUI-A-TARA (Kaua ki te Taura Whiri!)

TE ĀHUA KI TE REO

He mea tango mai tēnei i te pūrongo-ā-tau a te Taura Whiri mō tērā tau pūtea. E tika ana kia whakamōhio whānuitia atu te āhua o te reo kei pōhēhētia kei te tino ora rawa atu te reo Māori. He kupu whakatūpato noa tēnei; ki te whakatā tātou, tērā pea ka tata mate-ā-moa anō tō tātou reo.

Nō te tau 1975-76 i rangahau whānuitia ai te āhua ki te reo. Mai i taua wā kāore anō kia puta he kōrero mō te reo, e ora ana rānei, e mate haere kē ana rānei. Nā reira ko ngā kōrero mō te reo (o roto i tēnei pūrongo) he mea tango mai i te rangahautanga o te tau 1975-76. I roto i ngā Tatauranga Whānui o te tau 1991 i tonono te Taura Whiri kia whakaurua atu tētahi pātai e pā noa ana ki te āhua o te reo, ā, kāore hoki i whakaae mai te kaitata a te Kāwanatanga. E ai ki ngā rongo tērā pea e 400,000 ngā tāngata o Aotearoa nei e ki ana he Māori rātou, ā, ko te āhua 50,000 o ēnei e matatau ana ki te reo, me te 100,000 i tua atu, e mōhio ana ki te whakarongo. Ahakoa te tokomaha kē noa atu o ēnei tāngata matatau ki ētahi atu o ngā iwi o te Moana-nui-a-Kiwa, o hea ake nei, ki te tirohia te taipakeke o te hunga matatau ki te reo Māori, tērā ka raruraru te reo. E 40% o ēnei kua eke kē ki te 55 nuku atu te pakeke, ā, ko taua āhua anō mō te hunga 35 ki te 54 te pakeke. I roto i ngā tau e tekau ka pahure ake nei e 10,000 te itinga iho o te hunga matatau ki te reo. Ka kite ai tātou kei te tino raruraru rawa atu te reo Māori.

Ahakoa rānei mō ngā kaupapa e kawea nei e te Taura Whiri hei whakatairanga, hei whakaara ake i te reo kia kōrero tonuhia, kia ora tonu ai, kāore tonu kē e rerekē atu tēnei āhua ki te kore te Kāwanatanga me te iwi whānui e tahuri mai.

NGĀ RAUEMI HOU A TE TAURA WHIRI

TE MATATIKI

Ko Te Matatiki te papakupu hou a te Taura Whiri. Kua whakaputaina tēnei pukapuka i runga i te whakaaro mā konei e rahi ake ai ngā kupu hou hei whakamahi mā te hunga kōrero Māori, otirā hei whakamahi mō ngā āhuatanga o nāianei e whai wāhi atu ana te reo. Ko te

wāhanga matua o tēnei pukapuka e whakarārangi mai ana i ngā kupu hou kua kitea mai e te Taura Whiri mai i tōna ōrokohanga i te tau 1987.

Ko te nuinga i kimihia-ā-kaupapatia mai pēnei i te hākinakina, i te pūtaiao, i te pāngarau me te hauora. Ko ētahi atu he mea kimi mai i runga i te tono mai a te iwi whānui, i runga rānei i te hiahia ake o te Taura Whiri.

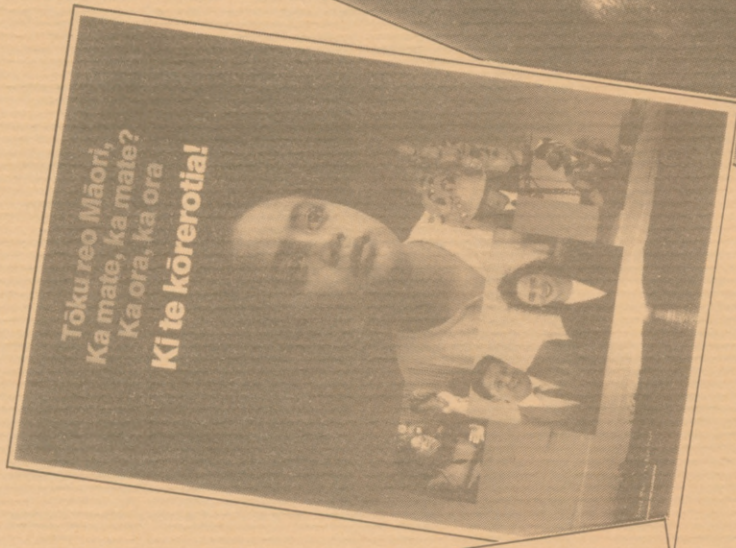
Kua mau atu ko ngā kupu anake nā te Taura Whiri i kimi, i whakahou, i mahi rānei; kāore i raua mai ngā kupu Pākehā ka taea te tiki atu i tētahi atu papakupu Pākehā>Māori. Hāunga ki ngā ingoa Tari Kāwanatanga me ētahi atu whakahaere, ngā kaupeka o te tau me ētahi ingoa wāhi o Aotearoa, i tāngia tonutia ēnei ingoa tūturu kia mōhio whānuitia ai.

MĀNUKA TAKOTO, KAWEA AKE!

Inā tata ake nei i whakaputaina te pānui whakaahua hou a te Taura Whiri me tēnei wero: **MĀNUKA TAKOTO, KAWEA AKE! Ākona, kōrerotia tō reo Māori.** I whiriwhirihia ko ēnei kupu hei akiaki, hei whakatenatena i ngā tamariki me te hunga taiohi kia kōrerotia te reo Māori, kei ngaro i te mata o te whenua. Ko te tūmanako ka pā atu te whakaahua me ngā kupu ki ngā whatumanawa o tēnei hunga. I pēnei ai tēnei whakaahua nā runga i te whakapae a te Taura Whiri mā reira, mā te ākona e te rangatahi, e ora ai te reo Māori. Ki te kore, tērā pea ka tino raruraru tō tātou reo.

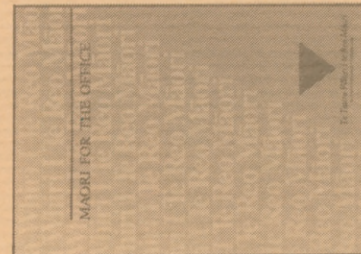
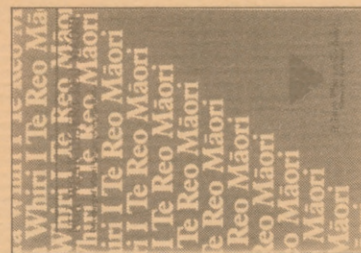
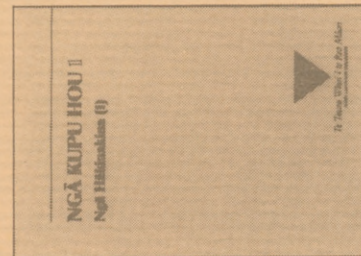
Kei te whārangi tuaono e whakaaturia ana ngā pukapuka me ngā whakaahua a te Taura Whiri hei whakatairanga, hei whakapakari i te reo Māori. Kua roa ēnei rauemi e kōrerotia ana e mātou, engari kātahi anō pea ka kite ā-kanohitia e ētahi o koutou. Katoa ēnei rauemi kei te Tari o te Taura Whiri e putu ana.

Kei te whārangi whakamutunga te pukatono e pā ana ki ēnei rauemi, nā reira ki te pīrangitia ētahi, me whakakī mai taua pukatono, ka tuku mai ki te Taura Whiri.

Ngā Pukapuka me ngā Whakaahua a
Te Taura Whiri i te Reo Māori

MĀORI LANGUAGE COMMISSION

HE KUPU MŌ TE HAERE MĀ RUNGA WAKA

road sign	tohuara
street sign (name)	tohu tapaara
give way	tukukoa
detour	ara tipoka
pedestrian crossing	ara kaiwae
roundabout	ara tāwhe
tunnel	arapoka
bridge	arahanga
bailey bridge	arahanga wāpoto
passing lane	arahipa
limited speeding zone	rohe āta haere
driver	kaitoko (waka)
defensive driving	hautū ārai waka
radar	hihiani
radar detector	pūoko hihiani
traffic jam	puruwaka
one way street	ara ahutahi
on ramp	pekauru
off ramp	pekaputa
angle park	tau koki
parallel park	tau whakarara
double park	tau upane
traffic island	motuara
median strip	paewehe
power pole	pouhiko
lamp-post	pourama
road block	katiara
bumper to bumper pile up	pirikitata
slow down	āta haere
change down	whakapūhoi

HE KUPU ATU ANŌ

copyright	manatā
sphere	pororino
hardback (book)	anga mārō
paperback (book)	anga kōngohe
stir-fry	parai-kōrori
marinade	wai whakapūkara
marinate	whakapūkara-ā-wai
scrabble	ketukupu
chromosome	pūira
Down's Syndrome	mate pūira kehe
egg-shaped, oval	matahua
kidney-shaped	matakihi
heart-shaped	matakawa

HE KUPU PŪORU

augmented (chord)	matua piki
bar	tapa
beat	taki
chord	rauoro
clef, F	tohu F
clef, G	tohu G
crochet	orotahi
diminished (chord)	tāheke taka
dotted	ira
flat	taka
key signature	tohu kī
major (chord)	matua
minim	ororua
minor (chord)	tāheke
quaver	oro-haurua
rest	ngū
semi-breve	orowhā
semi-quaver	oro-hauwhā
sharp	piki
stave	ahoaho
time signature	tohu mita

Ngā Wāhanga o te Rakuraku

cradle	poipoi
fret	hiwi
hip	hope
neck	kakī
shoulders	pakihiwi
strings	aho

*Anei tētahi tikanga tuhi a te
Taura Whiri hei āta tiroiro
mā te hunga e tuhi ana ki te reo Māori:*

"I ngā wāhi ko te 'a' te oro puare
whakamutunga o te arohere mauī
ka tāpirihia ki te kupu pūtaka
ko tōna oro puare tuatahi
he 'ā' e tōia ana, kia mau te
pūruatanga o te oro puare
hei tohu i tōna tōnga."

Hei whakatauiria noa ake:
whakaae (*whakaāe, *whakāe)
whakaahua (*whakaāhua, *whakāhua)
ātaahua (*ātaāhua, *ātāhua)

*(Ko te whetūriki * e tohu ana i te
whakatakoto hē o te kupu.)*

HE KUPU HAUPAORO

<u>Equipment</u>	<u>Ngā Pānga Tākaro</u>	practice swing	tāpiu ako
golfing bag	pūkoro haupaoro	tee off	hau timata
golf club	patu haupaoro	outside tee	hauhapa
wood	(patu) rākau	drive (straight)	hauhuku
iron	(patu) rino	slice	koripi ātea
putter	pānuku	hook	koripi wae
ball	poi	shank	hautehe
tee	titi	chip	haurewa
<u>Course</u>	<u>Te Papa Tākaro</u>	putt	haunuku
tee	rohe timata	<u>Scoring</u>	<u>Tapeke</u>
fairway	raorao	hole	kaupeka
putting green	rohe pānuku	match play	tauwhāinga
hole	kōhao	stroke play	tapeke hau
rough	ururua	handicap	tohurehe
hazard	pōrea whiu	par	ūhau
bunker	pōrea kiri	bogey (1 over par)	aketahi
water hazard	pōrea wai	birdie (1 under par)	ihotahi
<u>Play</u>	<u>Ngā Mahi a te Kaitākaro</u>	eagle (2 under par)	ihorua
stroke	hau	albatross	ihotoru
swing	tāpiu	hole in one	kotahi atu

PUKATONO MŌ NGĀ RAUEMI A TE TAURA WHIRI

Tēnā koa tonoa mai kia:

___ x <i>Te Matatiki</i> (1992, 149 whārangi)	@	10.00	____.____
___ x <i>Ngā Whatiwhatinga 1</i> (1991, 36 whārangi)	@	10.00	____.____
___ x <i>Ngā Hākinakina 1</i> (1990, 33 whārangi)	@	5.00	____.____
___ x <i>Ngā Hākinakina 2</i> (1991, 27 whārangi)	@	5.00	____.____
___ x <i>Māori for the Office</i> (1990, 32 whārangi)	@	6.00	____.____
___ x <i>Ngā Whakahaere Reo Māori</i> (1990, 56 whārangi)	@	9.50	____.____
___ x <i>Mānuka takoto, kawea ake!</i> (whakaahua, 1992)	@	5.00	____.____
___ x <i>Tōku reo, tōku ohoo</i> (whakaahua)	@	5.00	____.____
___ x <i>Me ū, Māori mā!</i> (whakaahua)	@	5.00	____.____
___ x <i>Te Waka</i> (whakaahua)	@	5.00	____.____
___ x <i>Ka mate, Ka mate</i> (whakaahua)	@	5.00	____.____
___ x <i>Poraka Moko</i> (paku/āhua nui/nui/tino nui)	@	30.00	____.____
___ x <i>He Muka</i> (pānui whakamōhio)		kaore he utu	____.____

TE KATOA (Kei roto te tāke hokohoko i ēnei utu katoa)

\$ ____.

Ingoa: _____

Kāinga noho: _____

Waea: () _____

TE TAURA WHIRI I TE REO MĀORI
POUAKA POUTĀPETA 411 TE WHANGA-NUI-A-TARA
WAEA: (04) 4710-244 WAEA-WHAKAAHUA: (04) 4712-768